

2-mavzu: Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i

Reja:

- 1.Foyda solig'ining joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.
- 2.Soliq to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti va soliq bazasi.
3. Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar.
- 4.Soliq stavkalari va soliqdan imtiyozlar.
- 5.Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to'lash muddatlari.
6. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi.

1.Foyda solig'ining joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari 1991 yilga qadar asosan dalat korxonalari foydasidan ajratiladigan ajratmalar hisobidan shakllanar edi. Ushbu foydadan ajratma davlat tomonidan belgilangan majburiy to'lov bo'lib, u korxonalar balans foydasining 90 foizgacha bo'lgan qismini budjetga olib ketar edi. Qolgan mablag'lar esa korxonalar tomonidan emas, balki yuqori tashkilot topshirig'iga ko'ra tegishli fondlarga taqsimlanar edi.

Respublikamiz ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor munosabatlariga o'tishi tufayli mamlakatimiz xo'jalik turmushida chuqur ijobiy o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Natijada mulkchilikning turli shakllari rivojlanishi, korxonalarining imkoniyatini oshishi, bozor infrastrukturasi rivojlanishi bilan majburiy ajratmalarining avvalgi tizimi korxonalarining xo'jalik yuritish samaradorligini ta'minlay olmay qoldi hamda ular bevosita va bilvosita investitsiya dasturlariga to'sqinlik qila boshladi. Chunki, foydadan ajratma o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra faqat davlat korxonalari foydasidan ajratilishi lozim edi.

Bozor munosabatlari rivojlanishi bilan iqtisodiyotni soliqlar yordamida tartibga solish xususan, foydadan ajratmalar o'rniga daromad solig'ini joriy etish zarurati paydo bo'ldi va 1992 yildan boshlab barcha turdagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar "Daromad" solig'ini to'lashga o'tdilar.

O'zbekiston Respublikasi rubl mintaqasida qolib turgan vaqtda daromad solig'ini olishga o'tish pul qadrsizlanishi tufayli ish xaqi o'sishini cheklash uchun davlat tomonidan majburiy chora bo'ldi. Bunday sharoitda ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy ahvoli yomonlasha boshladi. Natijada mahsulotga talab pasayib, sotishdan olingan tushum xajmi kamaygani holda, ular o'z ishlab chiqarishlari yo'nalishini o'zgartirishga, foyda olmasalar ham juda kata miqdorda ishchilarga ish xaqi to'lashga majbur bo'ldilar. Bunday holatda amaliyotda korxonalar hisobot davrida foyda bilan

faoliyatlarini yakunlamasada daromad solig'ini ish xaqi fondidan belgilangan stavkada to'lashga majbur edilar.

1995 yil yanvar oyidan boshlab soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirish maqsadida mamlakatimizda korxonalarining foydasidan olinadigan soliq joriy etildi. 2008 yil 1 yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, u davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

2.1-jadval

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i¹

Ko'rsatkichlar	2013 yil		2014 yil		2015 yil		2016 yil (prog.)	
	mlrd.so'm	%da	mlrd.so'm	%da	mlrd.so'm	%da	mlrd.so'm	%da
Davlat maqsadli jamg'armalar daromadlarisiz -jami	25104,9	100	30160,8	100	36184,9	100	40505,8	100
To'g'ri soliqlar	6583,1	26,2	7790,4	25,8	8554,3	23,6	9338,5	23,0
Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i	1239	5,0	1302,3	4,3	1284,8	3,6	1266	3,1

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining budjet daromadlaridagi salmog'i kamayish tendentsiyasiga ega. Ya'ni, uning salmog'i yillar bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak, 2013 yilda jami daromadlarga nisbatan salmog'i 5,0 foizni, 2014 yilda mos ravishda 4,3 foizni, 2015 yilda 3,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2016 yilda 3,1 foizni tashkil etishi prognozlashtirilgan.

Bu holat yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkalarini yildan-yilga pasayib borayotganligi bilan izohlanadi. Daromadning ko'p qismi korxonalar ixtiyorida qolishi ularning investitsion faolligini oshiradi, yangi ishchi o'rinlar ochish, raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish hamda ish va xizmatlar ko'rsatish uchun yanada keng moliyaviy imkoniyat yaratadi.

2.Soliq to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti va soliq bazasi. Soliq kodeksiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'lovchilari bo'lib, moliya yilida soliqqa tortiladigan foydaga ega bo'lgan yuridik shaxslar hisoblanadi. Ammo soliqqa tortishning alohida tartibiga o'tgan korxonalar, jumladan yagona soliq to'loviga o'tgan mikrofirma va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari, yagona yer solig'i to'lovchi qishloq xo'jalik tovari ishlab chiqaruvchilar bu soliqni to'lovchisi hisoblanishmaydi. Ular o'zlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni

¹ O'zbekiston Respublikasining 2012-2015 yillaridagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari asosida tayyorlangan.

to'laydilar. Bulardan tashqari tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida turlariga qat'iy stavkada soliq to'lovchilar ham bu soliqni to'lovchilari hisoblanishmaydi.

Yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha budjet bilan hisob-kitoblarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ayrim iqtisodiyot tarmoq korxonalari budjet bilan hisob-kitoblarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan markazlashtirilgan tartibda amalga oshirishlari mumkin (misol uchun, energetika, neftgaz-xolding kabi tarmoq korxonalarida).

Soliqqa tortish maqsadida foydaga soliq to'lovchilarni rezidentlar va norezidentlarga ajratiladi.

O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb, O'zbekistonda ta'xis etilgan yoki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan yuridik shaxslar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig'iga tortiladilar.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari esa, faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar.

Rezidentlar doimiy faoliyat ko'rsatuvchilar bo'lsa, norezidentlar faoliyati Respublikada vaqtinchalik harakterga ega bo'ladi.

Yuridik shaxslar foyda solig'i to'lovchilari bo'lishi uchun qo'yidagi shartlarga javob berishi kerak:

- ruxsat etilgan faoliyatdan foyda olishi (qonunchilik bilan ta'qiqlangan faoliyatdan tashqari);
- o'zining mol-mulkiga ega bo'lishi;
- mustaqil tugallangan buxgalteriya balansiga ega bo'lishi;
- bankda hisob raqamiga ega bo'lishi;
- identifikatsion raqamga ega bo'lishi.
- mahalliy hokimiyat organlaridan ro'yxatdan o'tgan bo'lishi.

Umumiy tartib bo'yicha yuridik shaxslar qayd etilgan shartlarga javob bersagina foyda solig'i to'lovchilar bo'lib hisoblanadilar.

Soliq kodeksining 127-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining ob'ekti bo'lib, O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va norezidentlarining foydasi hamda rezident va norezidentlarning chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbaidan soliq solinadigan daromadlar hisoblanadi.

3. Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar. Soliq solinadigan baza esa jami daromad bilan chegirib tashlanadagan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi (Soliq kodeksining 128-moddasi).

Yuridik shaxslarning foyda solig'i bo'yicha soliqni to'liq, to'g'ri aniqlash (hisoblash) uchun ularning jami daromadlari tarkibiga nimalar kirishini mukammal o'rganish zarur bo'ladi.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat haqlari kabi pul va bepul (pulsiz) qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'lar kiradi. Demak, olingan kreditlar jami daromadga kirmaydi.

Yuridik shaxslarning **jami daromadlari tarkibiga** quyidagilar kiradi:

- tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan olinadigan daromadlar;
- boshqa daromadlar.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan, shu jumladan yordamchi xizmatlar tomonidan realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aktsiz solig'i chegirib tashlangan holda olingan tushum tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromaddir.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan tushum yuklab jo'natilgan tovarlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) qiymatidan kelib chiqqan holda tovarlarni jo'natish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish hollarini tasdiqlovchi hujjatlar asosida belgilanadi.

Vositachilik faoliyatidan daromadlar oladigan yuridik shaxslar uchun tushum deyilganda ko'rsatilgan xizmatlar uchun olinishi lozim bo'lgan haq summasi tushuniladi.

Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar (xizmatlar) bo'yicha, shuningdek ob'ektlarni foydalanishga tayyor qilib qurish chog'ida shartnomaviy baholardan kelib chiqib haq to'lash uchun hisob-kitob hujjatlari taqdim etilgan, buyurtmachilar tomonidan bajarilgan (ko'rsatilgan) va tasdiqlangan ishlarning (xizmatlarning) qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati daromadga qo'shiladi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan bahosidan past baholarda (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) realizatsiya qilinganda, shuningdek tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul topshirilganda soliq solish maqsadlari uchun tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxi yoki tovarlar olingan baho asosida (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) aniqlanadi.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi. Jumladan:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;
- mol-mulknii operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek ishlar va xizmatlar;
- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;

- hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar;

- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar;

Bunga da'vo muddati o'tgan hisobdan chiqarilgan majburiyatlar hamda sudning yoki vakolatli davlat organining qaroriga binoan hisobdan chiqarilgan majburiyatlar kiradi.

- talablardan o'zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo'yicha olingan daromadlar;

- jami daromaddan ilgari chegirib tashlangan xarajatlar yoki zararlarning o'rnini qoplash tarzida olingan daromadlar;

- xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklardan olinadigan daromadlar;

- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarima va penyalari;

- valyuta hisobvaraqlari bo'yicha kursdagi ijobiy farq;

- dividendlar va foizlar;

- royalti;

- tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagilar yuridik shaxs daromadi sifatida qaralmaydi:

- ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar;

- sotilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

- budjetdan berilgan subsidiyalar;

- agar mablag'larni (mol-mulk yoki mulkiy huquqlarni) boshqa shaxsga o'tkazish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida yuz berayotgan bo'lsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;

- olingan grantlar;

- sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta to'voni (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;

- investor va davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk;

- va boshqa qonunchilikda nazarda tutilgan daromadlar.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 5 fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan "Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda

moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom bilan aniqlanadi va qo‘yidagi ketma-ketlikdagi ko‘rsatkichlar bilan ifodalanadi:

1) *mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda.*

YaF=SST-IT, bu erda:

YaF-yalpi foyda, SST-sotishdan olingan sof tushum, IT-sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi;

2) *asosiy faoliyatdan olingan foyda.*

AFF=YaF-DX+BD-BZ, bu erda:

AFF-asosiy faoliyatdan olingan foyda, DX-davr xarajatlari, BD-asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar, BZ-asosiy faoliyatdan ko‘rilgan boshqa zararlar.

3) *umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda (yoki zarar).*

UF=AFF+MD-MX,

bunda: UF-umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda; MD-moliyaviy faoliyatdan daromadlar; MX-moliyaviy faoliyat xarajatlari;

4) *soliq to‘languncha olingan foyda.*

STF=UF+FP-F3,

bunda: STF-soliq to‘languncha olingan foyda; FP-favqulodda vaziyatdan olingan foyda; F3-favqulodda vaziyatdan ko‘rilgan zarar.

Yilning sof foydasi, korxonada foyda solig‘ini va undan keyin obodonlashtrish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lagandan so‘ng korxonaning o‘zida qoladi.

Jami daromaddan chegirmalar. Soliq to‘lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi. Xarajatlar haqiqatda qaysi soliq davrida amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘sha davrda chegiriladi. Soliq kodeksiga ko‘ra (141-modda) xarajatlar chegiriladigan va chegirib tashlanmaydigan xarajatlarga bo‘linadi.

Chegirib tashlanadigan xarajatlarga moddiy xarajatlar, mehnatga haq to‘lash xarajatlari, amortizatsiya xarajatlari hamda Soliq kodeksining 145-moddasida nazarda tutilgan boshqa xarajatlar kiradi.

Soliq solinadigan bazaga kiritiladigan, ya‘ni chegirilmaydigan xarajatlarga quyidagilar kiradi:

– moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayish normalaridan ortiqcha yo‘qotishlar va buzilishlar;

– xodimlarga beriladigan yoki soliq to‘lovchining umumiy ovqatlanish ehtiyojlari uchun yordamchi xo‘jaliklar tomonidan ishlab chiqariladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha narxdagi farqlar (zararlar);

– xizmat safarlari, vakillik xarajatlari, ixtiyoriy sug‘urta turlari bo‘yicha ajratmalar bo‘yicha belgilangan normalardan ortiqcha xarajatlar;

– nodavlat pensiya jamg‘armalariga ajratmalar;

- xo‘jalik boshqaruvi organini saqlab turish uchun ajratmalar;
- umumiy ovqatlanish korxonalari yoki boshqa chet tashkilotlarga joylarni bepul berish xarajatlari, ushbu korxonalar va tashkilotlar uchun kommunal xizmatlar ko‘rsatish qiymatini to‘lash;
- yillik moliyaviy hisobotni bir hisobot davrida bir martadan ortiq auditdan o‘tkazish xarajatlari;
- soliq to‘lovchining faoliyatida talab etilmaydigan kasblar bo‘yicha kadrlar tayyorlash xarajatlari;
- xodimlarga bepul ko‘rsatiladigan kommunal xizmatlar, beriladigan oziq-ovqatlar, tovarlar, mahsulotlar va boshqa qimmatliklar yoki soliq to‘lovchining xodimlari uchun ishlar hamda xizmatlarni bajarish qiymati, ularga bepul beriladigan uy-joy haqini to‘lash xarajatlari (yoki uy-joy, kommunal xizmatlar va boshqalar uchun pul kompensatsiyasi summalari);
- xodimlarga qo‘shimcha berilgan ta‘tillarga to‘langan haq va ular yuzasidan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan normalardan ortiqcha kompensatsiyalar, bundan noqulay va o‘ziga xos mehnat sharoitlarida, shuningdek og‘ir va noqulay tabiiy iqlim sharoitlarida ishlaganlik uchun ayrim tarmoqlarning xodimlariga qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan qo‘shimcha ta‘tillar uchun to‘langan haq mustasno;
- xodimlarning ovqatlanishi, yo‘l haqi, davolanishi uchun, davolanish va dam olishi uchun yo‘llanmalar, ekskursiyalar va sayohatlar uchun, sport seksiyalari, to‘garaklari, klublaridagi mashg‘ulotlarga, madaniy-tomosha, jismoniy tarbiya va sport tadbirlariga borishi uchun, obunaga hamda xodimlarning shaxsiy foydalanishi uchun tovarlarga qilingan xarajatlarning o‘rnini qoplash yoki to‘lash va boshqa shunga o‘xshash to‘lovlar;
- pensiyalarga ustamalar, pensiyaga chiqayotgan mehnat faxriylariga biryo‘la to‘lanadigan nafaqalar;
- xodimlarga to‘lanadigan moddiy yordam (xodimning mehnatda jarohatlanishi yoki uning sog‘lig‘iga boshqacha tarzda shikast etkazilishi yoxud xodim oila a‘zosining vafoti munosabati bilan beriladigan yoki xodimning vafoti munosabati bilan oila a‘zolariga beriladigan moddiy yordam bundan mustasno);
- ishlab chiqarishda shikastlanganlik tufayli mehnat layoqatini yo‘qotganlik munosabati bilan tegishli vakolatli organlarning qarorlarisiz haqiqatdagi ish haqigacha to‘lanadigan to‘lovlar;
- ekologiya, sog‘lomlashtirish hamda boshqa xayriya jamg‘armalariga, madaniyat, xalq ta‘limi, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy ta‘minot, jismoniy tarbiya va sport korxonalari, muassasalari va tashkilotlariga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga badallar kiritish;
- ishlab chiqarish jarayoni bilan bog‘liq bo‘lmagan sog‘liqni saqlash va dam olishni tashkil qilish tadbirlariga xarajatlar;
- mahsulot ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘lmagan ishlarni (xizmatlarni) (shaharlar va shaharchalarni obodonlashtirish ishlari, qishloq xo‘jaligiga yordam ko‘rsatish va boshqa turdagi ishlar) bajarishga sarflangan xarajatlar;
- atrof muhitni ifloslantirganlik va chiqindilarni joylashtirganlik qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha bo‘lganligi uchun kompensatsiya

to'lovlari;

– kredit shartnomasida muddatli qarzarlar uchun nazarda tutilgan stavkalardan ortiqcha to'lov muddati o'tgan hamda uzaytirilgan kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar;

– bayram sanalari va muhim sanalar, jamoat faoliyatidagi yutuqlar munosabati bilan xodimlarni rag'batlantirish hisoblanadigan bir yo'la mukofotlar;

– sud chiqimlari;

– aybdorlari aniqlanmagan o'g'irliklar va kamomaddan yoki aybdor tomon hisobidan zarur summalarning o'rnini qoplash mumkin bo'lmaganda ko'rilgan zararlar;

– soliq to'lovchining asosiy vositalari va boshqa mol-mulking (aktivlarining) chiqib ketishidan (balansdan chiqarilishidan) ko'rilgan (buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan) zararlar. Quyidagi zararlar bundan mustasno:

a) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida mol-mulknini bepul topshirishdan ko'rilgan zararlar,

b) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini bepul topshirishdan hamda ulardan bepul foydalanish va ularga xizmat ko'rsatishdan ko'rilgan zararlar;

v) uch yildan ortiq foydalanilgan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan ko'rilgan zararlar;

– xo'jalik shartnomalari shartlarini va qonun hujjatlarini buzganlik uchun to'langan yoki tan olingan jarimalar, penya hamda boshqa turdagi sanksiyalar; davlat ulushlarini boshqarish bo'yicha boshqaruvchi kompaniyalar, davlat ishonchli boshqaruvchilari va ishonchli boshqaruvchilar xizmatlarining qiymatini hamda ularga mukofotlar to'lash, shuningdek kompaniyalarning boshqa professional boshqaruvchilariga mukofotlar to'lashga doir xarajatlar.

4.Soliq stavkalari va soliqdan imtiyozlar. Yuridik shaxslarning foyda solig'i stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi yil uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi qarori bilan tasdiqlanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkasi 1998 yilda 36 foizni tashkil etgani holda 2001 yilda 26 foizga tushgan. 2002 yilga esa 24 foiz, 2003 yilda 20 foiz, 2004 yilda 18 foiz, 2005 yilda 15 foiz, 2006 yilda 12 foiz va 2007 yilda 10 foiz, 2010 yildan boshlab 9 foiz qilib belgilangan, 2011-2013 yillarda mazkur miqdor saqlanib qolgan. 2014 yilda esa 8 foiz etib belgilangan.

Quyidagi jadval ma'lumotlarida 2016 yilda yuridik shaxslarning foydasiga soliq stavkalari keltirilgan.

**2016 yil uchun yuridik shaxslardan olinadigan
foyda solig'i stavkalari²**

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da</i>
1	Yuridik shaxslar (2-4-bandlarda nazarda tutilganlaridan tashqari)	7,5
2	Tijorat banklari	15
3	Auktsionlar o'tkazishdan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35
4	Rentabellik* darajasiga bog'liq holda mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatadigan yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari):	
	20 foizgacha	7,5
	20 foizdan yuqori	rentabellikning 20 foizlik darajasidan oshadigan foyda summasining 50 foizi**
5	O'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlar eksportining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'i nazar) erkin almashtiriladigan valyutadagi ulushi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktyabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatda keltirilgan xom ashyo mahsulotlari bundan mustasno:	
	sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30% ga pasaytiriladi
	sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan yuqori	belgilangan stavka 50% ga pasaytiriladi

**) Rentabellik foyda solig'i to'lanishiga qadar foydaning realizatsiya qilingan mahsulot (tovarlar, ishlar va xizmatlar) ishlab chiqarish tannarxi summasiga nisbati sifatida aniqlanadi. Mobil aloqa xizmatini ko'rsatadigan yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan foyda solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash*

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 22 dekabrda PQ-2455-sonli qaroridan olingan.

tartibini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi belgilaydi.

****) Eksport ulushiga bog'liq holda stavkaga tuzatishlar kiritish amalga oshirilmaydi.*

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra norezident soliq to'lovchining daromadini chet elga o'tkazilayotganda 10 foiz miqdorida foydaga soliq undiriladi.

Doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan O'zbekiston Respublikasida faoliyat olib borgan norezidentning daromadi hech qanday chegirmasiz daromad manbaida quyidagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

- dividendlar va foizlardan – 10 foiz;
- sug'urta mukofotlari, sug'urtalash va qayta sug'urtalash – 10 foiz;
- O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar bilan Xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiya va transport xizmati (fraxta daromadi) – 6 foiz;
- royalti, ijara daromadlari, xizmat ko'rsatish, shu jumladan boshqaruv xizmati, maslahatlar va boshqa daromadlar – 20 foiz.

Yuridik shaxslarga to'lanadigan dividendar va foizlar to'lov manbaida 10 foizli stavka bilan soliqqa tortiladi.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb, aksiyalardan va boshqa xo'jaliklar sub'ektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlari tushuniladi.

Foizlarga esa depozit qo'yilmalar, qarz majburiyatlari va boshqa qimmatli qog'ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Manbaida soliqqa tortilgan va dividend, foiz olgan norezident jami daromadidan tegishli tartibda belgilangan hujjatlarni taqdim etgan taqdirda chegirma olish huquqiga ega bo'ladi.

Soliq kodeksining 158-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan quyidagi yuridik shaxslar ozod etiladi:

- 1) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;
- 2) jazoni ijro etish muassasalari;
- 3) ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlash bo'linmalari.

Yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi:

1) protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek nogironlarga ortopedik protezlash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatishdan olingan foydasi;

2) shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan yo'nalishli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olingan foydasi;

3) tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi;

4) Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'lardan foydalanishdan olingan foydasi.

Soliq kodeksining 159-moddasiga ko'ra yuridik shaxslarning soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:

1) ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalari, madaniyat, xalq ta'limi, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning ikki foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

2) ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga, yangi texnologik jihozlar xarid qilishga, ushbu maqsadlar uchun berilgan kreditlarni uzishga, lizing ob'ekti qiymatining o'rnini qoplashga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirgan holda yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga.

Soliq solinadigan bazani kamaytirish yuqorida ko'rsatib o'tilgan xarajatlar amalga oshirilgan soliq davridan e'tiboran, texnologik jihozlar bo'yicha esa u foydalanishga topshirilgan paytdan e'tiboran uch yil ichida amalga oshiriladi. Yangi texnologiya jihozlari ular olingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki tekin berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi foydadan olinadigan soliqni to'lash bo'yicha majburiyatlar tiklangan holda, imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun bekor qilinadi;

3) yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan bazaning 10 foizidan oshmagan miqdorda;

4) diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarining ustavda belgilangan faoliyatini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga.

5. Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to'lash muddatlari.

Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan foyda solig'i bo'yicha soliq hisobini ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq idoralariga yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25 kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

Yuridik shaxs tugatilgan taqdirda soliq organi soliq to'lovchidan kamroq bo'lgan davr uchun hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishni yozma xabarnoma topshirish yo'li bilan talab qilib olishi mumkin. Xabarnomada buning sababi hamda hisobotlar, soliq hisobi qachon va qaysi davr uchun taqdim etilishi lozimligi ko'rsatiladi.

Yuridik shaxsni tugatish haqida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan taqdirda tugatish komissiyasi (tugatuvchi) 5 kunlik muddatda bu haqda soliq organini yozma ravishda xabardor qiladi.

Yuridik shaxsni tugatish xaqida qaror qabul qilingandan so'ng soliq to'lovchi 15 kun ichida soliq organiga hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishi shart.

Foyda solig'i bo'yicha hisobotlar, hisob-kitoblar qonun hujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Yuridik shaxslar foyda solig'ini foyda solig'i bo'yicha hisoblarni topshirish uchun belgilangan kundan kechiktirmasdan to'laydilar.

Yilning hisobot choragida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) sotishdan eng kam ish xaqining 200 barobaridan ko'proq miqdorda foyda olgan yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlarni har oyning 10-kunida yilning choragi bo'yicha foyda solig'i summasining uchdan bir qismi miqdorida to'laydi.

Yuridik shaxslar avans to'lovlar summasini hisoblab chiqarish uchun yilning joriy choragi birinchi oyining 10-kunigacha soliq ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq organiga yilning tegishli choragida taxmin qilinayotgan foyda hamda belgilangan foyda solig'i stavkasi asosida ma'lumotnoma taqdim etadilar.

Joriy to'lovlar belgilangan muddatlargacha budjetga to'lanmasa ularga nisbatan soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan har bir kechiktirilgan kun uchun hisoblangan soliq summasiga nisbatan 0,033 foiz miqdorida penya (moliyaviy jarima) qo'llaniladi. Taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi hisobot davri uchun budjetga to'lanishi lozim bo'lgan foyda solig'i summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni foyda solig'ining xaqiqiy summasidan kelib chiqib penya (0.033 foiz) hisoblagan holda qayta hisoblab chiqadi.

Hisobot davrida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan olgan foyda 200 karrali minimal ish haqidan kam bo'lgan korxonalar chorakda bir marta soliq to'laydilar. Ular avans (joriy) to'lovlarni to'lamaydilar. Avvalgi choraklarda to'lagan soliqlari esa hisobga olib boriladi. Soliq to'lovchilar birinchi chorak, yarim yil va yil o'tishi bilan yil boshidan hisoblangan yakun bilan soliqni haqiqiy olingan foydadan kelib chiqib foydaga soliqni mustaqil o'zlari hisoblab chiqadilar. Yil mobaynida to'lagan soliqlari hisobot yilida hisoblangan soliq summasidan hisobga olinadi.

Haqiqiy olingan foydaga qarab hisoblangan soliq summasi (farqi) budjetga choraklik va yillik moliya hisoboti topshirish mo'ljallangan kungacha to'lanadi.

Ortiqcha to'langan soliq summasi kelgusi to'lovlarga o'tkaziladi yoki soliq to'lovchiga boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan qarzi bo'lmasa undan yozma ariza olgan kundan boshlab 30 kun ichida korxonaga qaytariladi.

Foydadan soliqni hisoblash va budjetga o'tkazish javobgarligi foydalaridan soliq to'lashni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar zimmasiga tushadi.

Dividend va foizlar to'lovchi yuridik shaxslar qo'yidagi shaklda (2.3-jadval) soliq hisobini topshiradilar va to'lov amalga oshirilgan oydan keyingi oyning 5 kuni ichida soliq summasini budjetga o'tkazadi.

2.3-jadval

Dividend va foizlarga soliq hisobi³ (2016 yil yanvar oyi uchun, ming so'm hisobida)

Ko'rsatkichlar	To'lovchi ma'lumoti bo'yicha	Soliq inspeksiyasi ma'lumoti bo'yicha
Hisoblangan dividendlar va foizlar	2500	2500
Soliq stavkasi	10	10
Budjetga to'lashi lozim bo'lgan soliq summasi-jami	250	250

Daromadlarni manbaida to'lovchi yuridik shaxslar moliya yili tugashi bilan 30 kun ichida davlat soliq xizmati idoralariga hamda daromad olgan yuridik shaxslarga ularning talablari bo'yicha dalolatnoma topshiradilar. Unda shu shaxslarning ro'yxat raqamlari, nomlari, umumiy olingan daromad va jami to'langan soliq summasi hisobot yili uchun ko'rsatilgan bo'ladi.

6. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi.

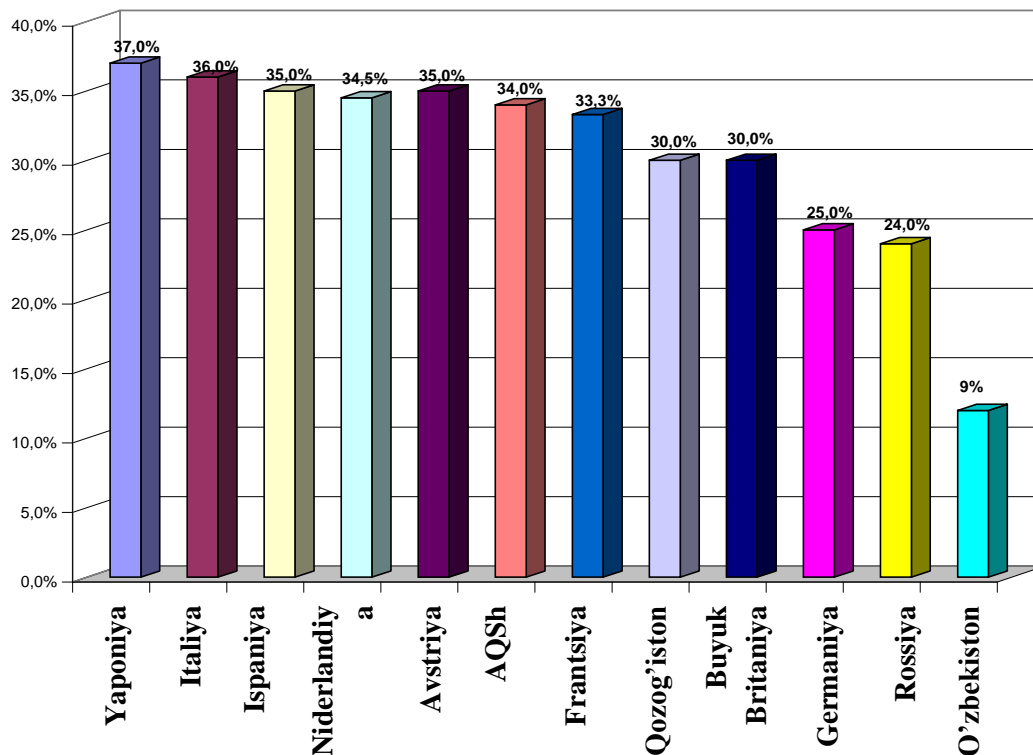
Nazariy jihatdan soliq yukining og'irlashuvi faqat ma'lum bir chegaraga etgunga qadar davlat daromadlarining ko'payishiga olib kelishi mumkin. Bu chegara milliy ishlab chiqarish soliqqa tortiladigan qismining qisqarishi bilan boshlanadi. Agar ana shu chegaradan bosib o'tilsa, soliq stavkasining o'sishi budjet daromadlarining o'sishiga emas balki, aksincha, qisqarishiga olib keladi.

Soliq tizimini takomillashtirishda umumiy soliq tushumlarining yalpi ichki maxsulotga (YaIM) bo'lgan nisbatini kamaytirishga ahamiyat berish kerak. Bu munosabat soliq yuki darajasini belgilaydi. Masalan: AQShda, Kanada, Avstraliyada markaziy budjetdagi soliq tushumlarining YaIMga nisbati oxirgi yillarda 20% ni tashkil etgan.

Bozor iqtisodiyotida mulkchilikning turli shakllarini tashkil topishi ijtimoiy jarayonlarning demokratizatsiyalashuvchi, soliq tizimi orqali boshqarishning ahamiyatini oshirgan xolda soliq tizimining takomillashtirishda asosiy e'tiborni uning boshqaruv bilan bog'liq vazifalari samaradorligini oshirishga qaratilishi lozim. Har bir mamlakat o'ziga xos soliq tizimiga ega, ammo ularning birortasi boshqasining tartiblaridan nusxa ko'chirmaydi.

So'nggi yillarda, dunyo mamlakatlari yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i (ya'ni, korporatsiyalar daromad solig'i) ning stavkalarini keltirib o'tamiz.

³ O'zR.Soliq kodeksiga asosan ishlab chiqildi.

1-rasm. Xorijiy mamlakatlarda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining stavkalari⁴

Xususan, AQSh davlat budjetida yirik soliqlaridan biri bu – korporatsiya solig'i hisoblanadi. Barcha korporatsiyalar tabaqalashtirilgan stavkalarda soliq to'laydi. Korporatsiyalarga solinadigan foyda solig'i 1909 yilda joriy qilingan bo'lib, o'sha yili uning qiymati atigi 1 foizni tashkil qilgan edi. Urushlar davrida esa korporatsiyalardan olinadigan soliq stavkasi ko'tarildi. Jumladan, birinchi jahon urushi davri u korxonaning umumiy daromadidan 12 foizni, ikkinchi jahon urushida 40 foizni tashkil qilgan. Koreya urushi davrida esa Amerika korporatsiyalariga solinadigan daromad solig'i 52 foizgacha ko'tarilib ketgan. 1979 yilda mazkur soliq 46 foiz qilib belgilandi. Xozirgi kunda ushbu soliq stavkasi 34 %ni tashkil etmoqda.

XX asr 80-yillarning ikkinchi yarmi va 90-yillarning boshlarida dunyoning AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Frantsiya, Yaponiya, Shvetsiya va boshka bir qator etakchi mamlakatlari kapital jamg'arilishini tezlashtirishga va ishbilarmonlik faolligini rag'batlantirishga yo'naltirilgan soliq islohotlarini amalga oshirdilar. Ana shu maqsadlar uchun korporatsiyalar foydasidan olinadigan soliqning stavkasi birmuncha pasaytirildi. Masalan, AQShda korporatsion soliqning stavkasi 46 foizdan 34 foizgacha pasaytirildi; Buyuk Britaniyada - 45 foizdan 35 foizgacha, so'ng esa 30 foizgacha, Frantsiyada - 1986 yilda 50 foizdan 45 foizgacha, 1991 yilda 42 foizgacha, so'ng esa 33.5 foizgacha; Yaponiyada - 1989 yilda 42 foizdan 37 foizgacha (prefektura va mahalliy soliqlarni hisobga olgan holda).

⁴ www.ziyonet.uz – sayti ma'lumotlari asosida talaba tomonidan tuzilgan.

Korporatsiyalar solig'i odatda qo'shma soliq bo'lib u xam shtat, ham federal budjetni shakllantiradi. Odatda stavkalar o'zgaras bo'ladi. Ba'zi shtatlar ushbu soliq stavkasiga qo'shimcha ravishda ya'ni shtalarning iqtisodiy xolatidan kelib chiqib soliq stavkalarini belgilaydilar Eng yuqori stavka Masalan Ayova shtatida 12%, Konnektikutda 11,5%, Kolumbiya okrugida 10,25 %, Missisipida 3-5% va Yutada-5% stavka amal qiladi.

Korporatsiya daromadiga soliq imtiyozlari juda ko'p. Sof foydadan shtat va maxalliy (soliqlar) daromad soliqlari chegiriladi, o'z mulki xisoblangan qimmatli qog'ozlardan kompaniyalardan olgan 100% dividend, soliqqa tortiladigan mahalliy kompaniyalardan dividendining 70-80% i, maxalliy xukumat va shtatlar qimmatli qog'ozlari bo'yicha foizlar, ijtimoiy ajratmalar xam chegiriladi. Ikki marta tez amortizatsiya xisoblash bo'yicha, ilmiy-izlanish, konstruktorlik faoliyatiga imtiyozlar qo'llaniladi.

Korporativ soliq kompaniyalardan olinadigan solig'i Buyuk Britaniyada 1965 yili joriy qilingan. Bu soliq ilgari qo'llangan kompaniyadan olinadigan soliqni almashtirdi. 1965 yilgacha ular jismoniy shaxslar bilan barovar soliqqa tortilar edi. Bundan tashqari ularga qo'shimcha 15%li foydaga solinadigan soliq qo'llangan. Buyuk Britaniyada 1965 dan 1973 yilgacha qo'llangan klassik korporatsion oliq tizimi o'rniga korporatsion soliqni amputatsion tizimi kirib keldi.

Korporatsion soliq rezident kompaniyalarni soliq yili davomida olgan xamma foydalari uchun qo'llaniladi.

Ingliz soliq qonunchiligi "Kompaniya" tushunchasiga korporativ organlarni (korporativ bo'lmagan shirkat assotsiatsiyalarini chiqarib tashlanadi) kiritadi.

Korporatsion soliq kompaniya daromadlaridan ruxsat etilgan ayirmalarni olib tashlangandan keyin ushlanadi. Soliq stavkasi har yili mamlakat budjeti tasdiqlanganda belgilanadi va o'tgan moliya yili daromadiga nisbatan qo'llanadi. Xozirgi kunda 33 va 24 (kichik biznes uchun) foiz stavkalar qo'llanadi.

Amputatsion tizimga binoan kompaniyadan korporatsion soliq xamma olingan foydasi yuzasidan ushlanadi. Agar bu foyda aksionerlar o'rtasida taqsimlanadigan bo'lsa, kompaniya to'lagan soliqning xam bir qismi bo'linadi va aksioner to'laydigan daromvd solig'ida xisobga olinadi.

Amputatsion tizim beshta asosiy belgilari bilan ifodalanadi:

- Kompaniya korporatsion soliqni yagona stavka bilan xamma foydasi (taqsimlangan va taqsimlanmagan) yuzasidan to'laydi.

- Daromad solig'i dividendlar manbaida ushlanmaydi.

- Agar kompaniya dividend to'laydigan bo'lsa, u oldindan korporatsiya solig'i xisobiga avans to'lovini berishi kerak. Korporatsiya solig'i avansini soliq stavkasini aksiyadorlar o'rtasida taqsimlanadigan foyda summasiga qo'llash yo'li bilan aniqlanadi.

- Daromad solig'ini to'lashda Buyuk Britaniyani rezidenti, olingan dividenddan to'langan avansni chiqarib tashlash xuquqiga ega.

Bulardan tashqari mamlakatimizda kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning soddalashtrilgan tizimini joriy kilinganligi va boshqa bir kator soliq turlari uchun xam imtiyozlarni qo'llanilishi soliqqa tortishning jahon amaliyoti tamoyillardan keng foydalanilayotganligidan dalolat beradi.

Shunday kilib, O'zbekistonda va xorijiy davlatlarda soliqqa tortish xususiyatlarini kiyoslash bizda korxonalarini soliqqa oid rag'batlantirishning shakllangan tamoyillari rivojlangan davlatlarda mavjud tamoyillarga muvofiqligidan guvohlik beradi.

Ma'lumki, amaliyotda soliq ob'ektining soliqqa tortilmaydigan minimumi, ayrim soliq ob'ekti elementlarini soliqqa tortishdan chiqarib tashlash, aloxida shaxslar yoki to'lovchilar turkumini soliq to'lashdan ozod qilish, soliq stavkasini kamaytirish, soliqlar bo'yicha kredit berish (soliq undirib olishni kechiktirish) kabi maqsadli va shunga o'xshash soliq imtiyozlari mavjud.

Korxonalar innovatsion faoliyati bilan bog'liq bo'lgan xo'jalik tashabbuslarini rag'batlantirish maqsadida xorijiy davlatlarda investitsion soliq kreditidan (ishlab chiqarishni kengaytirish, asosiy vositalarni moliyalashtirish bo'yicha soliq krediti berish) muvaffaqiyatli foydalanib kelmoqda.

Investitsion soliq krediti ilmiy texnika yutuqlarini ishlab chiqarishga joriy qilish, texnik jixatdan qayta qurollantirish va rekonstruksiya qilishga o'z mablag'larini kengaytirishni rag'batlantirishga qaratilgan yoki asosiy foizlarni moliyalashtirish maqsadida kapital qo'yilmalarni uzluksiz ravishda ko'paytirib borishi lozim bo'lgan tarmoqlarga to'g'ridan-to'g'ri subsidiya bo'lib xizmat qiladi. Lekin, shunga qaramasdan investitsion soliq krediti tezlashtirilgan amortizatsiya kabi normal xo'jalik faoliyati yuritayotgan korxonalariga berilishi mumkin.

Soliq krediti sifatida taqdim etiladigan ushbu imtiyozlarning eng xususiyatli tomonlari quyidagilardan iborat:

birinchidan, soliq imtiyozi soliq inspeksiya hamda undan foydalanuvchi korxonalar o'rtasida tuzilgan kredit shartnomasi asosida beriladi;

ikkinchidan, soliq imtiyozidan maqsadga muvofiq foydalanish ustidan nazorat qilib turish imkoniyati tug'iladi.

Chunki soliq imtiyozi aniq bir maqsadga beriladi va muddati tugaganidan so'ng taqdim etilgan kreditni soliq inspeksiya foizi bilan qaytarib olishdan manfaatdor bo'ladi.

Yaponiyada agar, firma yillik daromadi 3.5-7 mln. iengacha bo'lsa, 9 % daromadi 7 mln. iendan yuqori bo'lsa, 12 % soliq stavkalari qo'llaniladi.⁵

Soliqlar vositasida korxonalar faoliyatiga ta'sir etishda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha imtiyozlar tizimidan foydalanish korxonalar iqtisodiy faolligining umumiy darajasini oshirish va ishlab chiqarishning ayrim soxalarini rag'batlantirish uchun muxim qurol bo'lib xizmat qiladi. Bu ayniqsa xorijiy investorlar ishtirokidagi qo'shma korxonalar taraqqiyotining boshlang'ich bosqichida yanada kuchliroq axamiyat kasb etadi. Soliq imtiyozlari yordamida korxonalarining moddiy va pul resurslaridan foydalanishdagi huquqlarini kengaytirish, soliq og'irligini kengaytirish va budjet daromadlarini muvofiq ravishda korxonalar daromadlarini oshirish evaziga ko'paytirish orqali erishishi mumkin. Bundan tashqari, soliq tizimining samarali amal qilishini, soliqqa tortish og'irligini korxonalar xo'jalik faoliyatining moliyaviy natijalariga taqqoslash orqali baholash mumkin.

⁵ Shamsutdinov F., Shamsutdinova Sh. Chet mamlakatlar soliq tizimi. Darslik. –T.: “Fan va texnologiya”, 2011. –508 b.